

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ КОМАНДИРА ТАНКОВОГО ЕКІПАЖУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАДІЙНОСТІ ЧЛЕНІВ ТАНКОВИХ ЕКІПАЖІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

THE ROLE OF THE PERSONALITY OF THE TANK CREW COMMANDER IN PROVIDING THE RELIABILITY OF TANK CREW MEMBERS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE WHILE PERFORMING ASSIGNED TASKS

Стаття присвячена аналізу емпіричного дослідження особистості командира танкового екіпажу. Сучасний стан розвитку військової психології потребує інноваційних підходів у дослідженні особистості військових усіх родів військ. Танкові війська Збройних Сил України є головною ударною силою Сухопутних військ, бойові можливості яких дають змогу вести активні бойові дії вдень і вночі, у значному відриві від інших військ, громити противника в зустрічних боях і битвах, з ходу долати великі зони радіоактивного зараження, форсувати водні перешкоди, а також швидко створювати міцну оборону й успішно протистояти наступу переважаючих сил противника. На головних напрямках танки застосовуються переважно спільно з механізованими військами. Отже, зважаючи на вищевикладене, можемо констатувати, що значна частина завдань ставиться перед командиром екіпажу танка. Саме від нього залежить злагоджена дія членів екіпажу як цілісної мікрогрупи для виконання поставленого завдання.

Висвітлено результати дослідження ролі особистості командира танкового екіпажу та сприйняття його підлеглими. Різні типи асоціації, яку викликають командири в підлеглих, по-різному впливають на ефективність виконання поставлених задач і на загальну надійність екіпажу в екстремальних ситуаціях у цілому. В дослідженні асоціативна схожість командирів перевірялася за допомогою тесту з геометричними фігурами. За результатами опитування домінує схожість керівника з квадратом за своїми якостями керівника (працелюбний, спокійний, уважний до деталей і дрібниць), що є найбільш придатними для ефективного командування членами екіпажу танка. Наступним показником є рівень довіри підлеглих до командира, що своєю чергою впливає на виконання наказів і дій в непередбачуваних ситуаціях.

У наведених результатах дослідження в групах танкістів з різними рівнями надійності наочно показані відмінності сприйняття підлеглими своїх командирів і ступінь довіри членів екіпажу до командира. Чим більш стійка, вpleвнена й соціально центрована позиція командира екіпажу, тим краще показ-

ники надійності в роботі демонструє екіпаж
Ключові слова: особистість командира танка, танкісти, танковий екіпаж, надійність, групова діяльність, довіра підлеглих.

The article is devoted to the analysis of an empirical study of the personality of the tank crew commander. The current state of development of military psychology requires innovative approaches in the study of the personality of military personnel of all kinds of troops. The armored troops of the Armed Forces of Ukraine are the main link of heavy equipment that must act independently as well as with infantry in the formations. Therefore, many of the tasks being put before the tank commanders. Consequently, they are responsible for the coordinated action of tank crew members as a whole micro group during the task performance. The results of the research on the role of the personality of the tank crew commander and his perception by subordinates are highlighted. Different types of association caused by commanders on subordinates in different ways affect the effectiveness of the tasks assigned performing and, in general, affect the overall reliability of the crew in the activity in extreme situations. During research, the associative similarity of commanders was tested with the help of the test with geometric figures, which is dominated by the similarity of the leader with the geometric figure - square, with their leadership qualities, i.e.: hardworking, calm, attentive to details and trifles, that is most effective for building efficient command of a tank crew. Another indicator is the level of trust of subordinates to the commander, which in turn influences the execution of orders and actions in unforeseen situations. The results of the study in tanker groups with different levels of reliability clearly show differences in the perceptions of subordinates of their commanders and the degree of confidence of crew members in the commander. The more stable, confident and socially-centered position of the crew commander leads to the better reliability of the crew.

Key words: the personality of the tank commander, tankers, tank crew, reliability, group activity, the trust of subordinates.

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.13-2.13>

Кучерява Т.О.

здобувач науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру Національний університет цивільного захисту України, начальник навчально-тренувального комплексу (інформаційного та психологічного забезпечення) кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ Інститут морально-психологічного забезпечення Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Постановка проблеми. Сьогодні бойові дії на сході України вимагають точності й безпомилковості виконання бойових наказів від підрозділів танкових військ Збройних Сил України. Злагодженість роботи екіпажу значно впливає на якість виконання поставлених завдань за призначенням. Надійність і безпомилковість виконання дій значною мірою залежить від

командира екіпажу, його стилю керівництва та його індивідуально-психологічних якостей як військового, фахівця своєї справи, досвідченості й особистості в цілому. Саме командир є тією ланкою, яка тримає екіпаж у роботі, координує його дії та впливає на психологічний клімат, що своєю чергою позначається на надійності функціонування екіпажу в бойовій ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу керівника на підлеглих розглядається під різними кутами зору в психології й не має чіткого трактування про позитивний або негативний вплив керівника. Керівник у війську є безпосереднім начальником, накази якого треба виконувати. Особливість командира танкового екіпажу полягає в тому, що будучи командиром, водночас він є членом екіпажу й у будь-який момент повинен замінити собою одного з членів екіпажу. Роль особистості командира та його вплив на надійність екіпажу вивчав О.А. Матеюк. Складовою частиною питання впливу командира на надійність екіпажу є його стиль управління (Ільясов Ф.М.). Командир у танковому екіпажі займає місце одного з членів екіпажу, він керує навідником і водієм-механіком, від нього залежить згуртованість екіпажу та чіткість виконання функцій іншими членами екіпажу.

Виокремлення не розв'язаних раніше частин проблеми. Розвиток сучасної української армії потребує дослідження чинників ефективності військових. Психологічні аспекти згуртованості, надійності, впливу командирів на особистість військовослужбовця й ефективність у бою є перспективним напрямом досліджень у військовій психології. Особливо це стосується визначення ролі командира для забезпечення надійності екіпажу танку.

Постановка завдання. Визначити роль особистості командира танкового екіпажу в забезпеченні надійності членів танкових екіпажів Збройних Сил України під час виконання завдань за призначенням. Мета статті полягає в дослідженні впливу особистості командира танкового екіпажу на надійність екіпажу танка.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, однією з умов підвищення/збереження рівня надійності членів танкового екіпажу Збройних Сил України (далі – ЗСУ) є особистість командира, його авторитет і стиль керівництва. Військовослужбовці, які з 2014 року безпосередньо брали участь в проведенні Антитерористичної операції на сході України у складі танкових екіпажів (72 ОБр, 93 ОБр, 1 ОТБр, 17 ОТБр), що були нами опитані, зазначали, що саме командир у складних, іноді безвихідних ситуаціях, здатен підняти бойовий дух військовослужбовців, стабілізувати послідовне й точне виконання поставлених завдань, підбадьорити, вселити впевненість, уміє правильно оцінити бойові можливості штатних і додаткових сил і засобів, розв'язати конфлікт і багато іншого. Враховуючи груповий характер діяльності, ці особливості набувають неабиякого значення та можуть безпосередньо впливати на надійність членів танкового екіпажу Збройних Сил України.

Крім того, командир екіпажу танка відповідальний не лише за результати повсякденної діяльності екіпажу взагалі, а й за виконання поставлених завдань за призначенням зокрема. І якщо говорити про функціонал, яким наділені всі члени екіпажу, то саме командир має бути тим «універсальним солдатом», який у разі потреби зможе взяти на себе функції іншого члена екіпажу й запобігти невдачі під час виконання бойового розпорядження [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Крім уже вказаного, за результатами опитування самих командирів на предмет того, які функції виконуються ними найчастіше/ постійно під час маршу й у будь-яких видах бою, було складено такий перелік знань і вмій командира екіпажу танка:

- 1) вибір найбільш доцільних боєприпасів для ураження цілей;
- 2) командування екіпажем під час бою та виконання інших завдань;
- 3) встановлення акумуляторних батарей;
- 4) знання загальної будови танка;
- 5) завантаження боєкомплекту;
- 6) знання послідовності інженерного обладнання й маскування окопу для танка як із використання спеціального обладнання танка, так і вручну силами екіпажу;
- 7) основи та правила стрільби з танка, в тому числі з закритих вогневих позицій;
- 8) орієнтування на місцевості, робота з мапами, навігаційним устаткуванням;
- 9) робота з засобами зв'язку;
- 10) підготовка озброєння танка до бойового застосування;
- 11) виявлення, оцінювання цілей і вибір типу озброєння й боєприпасів для їх знищення;
- 12) технічне обслуговування й поточний ремонт танка в польових умовах;
- 13) усунення найпростіших поломок у разі озброєння танка;
- 14) підготовка танка до здолання перешкод у воді на дні водойми;
- 15) водіння танка;
- 16) надання першої медичної допомоги;
- 17) контроль за дотриманням екіпажем заходів безпеки.

З наведеного переліку можна побачити все різноманіття виконуваних командиром танка функцій й обов'язків. Саме тому вивчення особистості командира танкового екіпажу стало в нашому дослідженні ще одним етапом вивчення умов надійності його членів.

Оскільки індивідуально-психологічні якості командирів не вивчаються на профвідборі, ми зупинилися на питанні особливостей сприйняття командира його підлеглими: навідником і водієм-механіком. Специфіка цього феномену полягає в тому, що саме сприйняття людини іншою людиною зумовлює

якість і напрям взаємозв'язку між ними, визначає його змістовність і наповнення, обумовлює полюс цих стосунків за будь-яких ситуацій.

Отже, на початку дослідження цієї проблеми нами було здійснено *пряме й проєктивне оцінювання підлеглими танкістами свого командира*. На початку проведено опитування водіїв-механіків і навідників танків щодо того, якими, на їхню думку, якостями має бути наділений командир для ефективної й надійної роботи всього екіпажу.

1-шу групу склали військовослужбовці з низьким (недостатнім) рівнем надійності: невисокий рівень успішності + критично високий показник допущення помилкових дій у кількості 26 осіб (8 екіпажів + 2 військовослужбовці). Стаж на посаді – від 2 до 8 років, стаж у ЗСУ – від 1 до 13 років.

До 2-ї групи ввійшли військовослужбовці з умовно достатнім (середнім) рівнем надійності: високі показники успішності + середній з тенденцією до високого показник допущення помилок (у тому числі й з можливим подальшим виправленням). Стаж на посаді – від 1 до 12 років, стаж у ЗСУ – від 1 до 14 років.

У 3-тю групу були об'єднані військовослужбовці з високим рівнем надійності (високі показники успішності виконання завдань + низький рівень допущення помилкових дій). Стаж на посаді становив від 2 до 10 років, стаж у ЗСУ – від 1 до 15 років.

Результати опитування представлені в табл. 1.

З наведених даних можна побачити певну закономірність, яка спостерігається практично в ідентичному вигляді в усіх трьох групах опитуваних: перші позиції в цьому імпровізованому рейтингу належать таким якостям, як професійний досвід, професійна майстерність, упевненість у правильності стратегії виконання завдання, лідерські якості, а також уміння виконувати обов'язки інших членів екіпажу. Отже, з точки зору підлеглих, *командир екіпажу, перш за все, має бути досвідченим професіоналом з вираженою лідерською позицією, який демонструє впевненість у тому, що робить*. Разом із тим від нього чекають допомоги й підтримки в разі необхідності (наприклад, замінити когось із членів екіпажу).

Таблиця 1

Рейтингова структура особистісних і професійно важливих якостей командирів, необхідних для підвищення надійності членів танкових екіпажів

Перелік якостей	1-ша група	2-га група	3-тя група
Упевненість у правильності стратегії виконання завдання	5	1	3
Авторитетна позиція	12	10	10
Лідерські якості	1	2	6
Відповідальність за віддані накази	7	7	4
Швидкість реакції	6	8	11
Неупереджене ставлення до підлеглих	14	15	12
Загальна обізнаність щодо справ підлеглих	13	16	13
Стресостійкість	8	6	7
Постійний моніторинг діяльності екіпажу	9	11	9
Уміння адекватно оцінювати діяльність підлеглих	15	14	14
Професійний досвід	2	4	1
Професійна майстерність	3	5	2
Уміння виконувати обов'язки інших членів екіпажу	4	3	5
Адекватна самооцінка	10	12	15
Врівноваженість	11	9	8
Почуття гумору	16	13	16

Таблиця 2

Представленість частоти трапляння асоціації командира екіпажу танка з геометричними фігурами (%)

Тип фігури	1-ша гр.	2-га гр.	3-тя гр.	ϕ (1, 2)	ϕ (1, 3)	ϕ (2, 3)
Квадрат	14,11	15,87	31,34	0,32	2,09*	1,45
Трикутник	15,28	26,74	18,65	1,68	1,05	1,49
Зигзаг	31,34	22,19	17,21	1,53	2,16*	1,28
Прямокутник	10,10	35,20	20,52	2,80*	1,77	1,34
Коло	29,17	-	12,28	2,97*	2,11*	1,85

Примітка: * $p \leq 0,05$.

На етапі проєктивної оцінки фахівцями своїх командирів було вивчено асоціації, які містять у собі характеристики основних, здебільшого поведінкових рис, притаманних образу, з яким асоціюють людину. У нашому випадку – це геометричні фігури. Отримані дані наведено в табл. 2.

Аналіз отриманих результатів показав, що третина водіїв-механіків і навідників, які входять до складу танкового екіпажу, в 1-й групі випробуваних говорять про схожість їхнього командира з такою фігурою, як зигзаг. Відмінності за цим параметром є достовірними на рівні $p \leq 0,05$ у порівнянні з 3-ю групою досліджуваних.

Отже, понад 30% випробуваних, які є не надто надійними в професійному плані, бачать своїх командирів недостатньо послідовними й передбачуваними. Дуже часто командири такого типу є безкомпромісними й дещо жорсткими під час вирішення спірних питань, вони не схильні йти на поступки. Вважається, що «зигзаги» не можуть бути досить ефективними й продуктивними в структурованих професійних ситуаціях (якими є більшість ситуацій у професійній діяльності танкіста). Вони також воліють бути незалежними від інших у своїй роботі, що в нашому випадку зробити неможливо. «Зигзаги» ніколи не задовольняються способами, за допомогою яких певні речі робляться зараз або робилися в минулому, – люди такого типу хочуть постійно шукати нові способи вирішення питань. «Зигзаги» спрямовані в майбутнє й більше цікавляться можливістю, ніж дійсністю. У командирів цього типу часто можна помітити такі риси, як непрактичність, нереалістичність і наївність. Водночас «зигзаг» – найбільш захоплений, найбільш збудливий з усіх п'яти фігур. Таким особистостям бракує коректності: вони нестримані, дуже експресивні (ріжуть правду в очі), що разом з їхньою ексцентричністю часто заважає їм впроваджувати свої ідеї в життя. До того ж вони сильні в опрацюванні конкретних деталей (без чого матеріалізація ідеї неможлива) і не дуже наполегливі в доведенні справи до кінця (тому що з утратою новизни втрачається інтерес до ідеї). Разом із тим, командири такого типу схильні до ризику, їх не лякають екстремальні ситуації, коли слід виконувати завдання за призначенням, вони легкі на підйом і часто непередбачувані.

Резюмуючи надану характеристику, викажемо припущення, що такий набір особистісних і характерологічних рис, який притаманний «зигзагу» може дійсно заважати діяльності командира танкового екіпажу, провокуючи дезорганізацію, непослідовність, непередбачуваність тощо. Наведений опис обумовлює виникнення припущення про те, що креативність і спонтанність у діяльності командира є небажаними й можуть негативно

впливати на рівень надійності всього екіпажу танка під час виконання професійних завдань за призначенням.

Дивлячись на результати, можна сказати, що другу позицію одразу за «зигзагом» посідає такий тип фігури, як «коло» (майже однакові результати за цими виборами). Командири, яким властиві риси «кола» характеризуються зацікавленістю в міжособистісних відносинах, вони доброзичливі й товариські. Вважається, що особистості з рисами, притаманними «колу», є емпатійними, чуттєвими й емоційно не стабільними. Їм не властиво займати тверду позицію й відстоювати власні інтереси. Для «кола» немає нічого важчого, ніж вступати в міжособистісний конфлікт. Люди такого типу щасливі тоді, коли всі ладять один з одним. Тому в конфліктних ситуаціях такі фахівці поступаються першими. Також «кола» не вирізняються рішучістю й часто не можуть подати себе та свою команду належним чином. Все це може стати причиною того, що ефективність спільної діяльності екіпажу під керівництвом «кола» може дійсно постійно знижуватися. Хоча в питаннях моралі або порушення справедливості командири такого типу дуже принципові.

У 2-й групі досліджуваних більшість танкістів ототожнює свого командира з геометричною фігурою прямокутник – 35,20% усіх опитаних. Командирів такого типу вирізняє стан латентної трансформації. Тобто вважається, що «прямокутник» – це тимчасова форма особистості, яка стає її частиною в певні життєві періоди.

Основним психічним станом «прямокутника» є не завжди усвідомлюваний стан замішання, заплутаності в проблемах і невизначеності відносно себе на певний момент часу. Найбільш характерні риси «прямокутників» – непослідовність і непередбачуваність вчинків протягом перехідного періоду. «Прямокутники» можуть сильно змінюватися з дня на день і навіть у межах одного дня. Вони мають, як правило, невисоку самооцінку, прагнуть стати краще в чомусь, шукають нові методи роботи, стилю життя. «Прямокутники» дуже часто бентежать і насторожують інших людей. Проте, як і в усіх людей, у «прямокутників» виявляються позитивні якості, які приваблюють до них людей. Це, перш за все, допитливість, живий інтерес до всього, що відбувається, сміливість. «Прямокутники» відкриті для нових ідей, цінностей, способів мислення й життя, легко засвоюють все нове. Правда, зворотним боком цього є надмірна довірливість, навіюваність, наївність.

Зауважимо, що, з одного боку, сміливість таких командирів є основою неабияких показників надійності танкового екіпажу й може стати запорукою непоганих результатів спільної діяльності. Водночас ціла низка не зовсім бажаних для командира якостей, скоріш за

все, не дає екіпажу під керівництвом такого фахівця просунути на лідерські позиції.

Розгляд результатів у 3-й групі досліджуваних показав, що третина опитаних танкістів асоціює свого командира виключно з квадратом. За наявними характеристиками й типологічними описами в психогіометричних характеристиках «квадрат» – невтомний трудівник. Працьовитість, старанність, які допомагають домагатися завершення роботи, – це головні типологічні риси справжніх «квадратів». Витривалість, терпіння і методичність зазвичай роблять «квадрата» висококласним фахівцем у своїй галузі. Цьому сприяє й завжди актуальна для цього фахівця потреба в інформації. «Квадрати» – колекціонери всіляких даних. Усі відомості систематизовані, розкладені по полицях. Тому «квадрати» заслужено вважаються ерудитами, щонайменше у своїй області. Розумовий аналіз – сильна сторона «квадрата». Такі фахівці швидше обчислюють результат, ніж здогадуються про нього. Дуже корисною в діяльності танкіста є й здатність до прогнозування (хоча б до короткочасного). «Квадрати» надзвичайно уважні до деталей і дрібниць. Це також є важливим у діяльності танкіста, особливо під час виконання завдань за призначенням у непростих екстремальних умовах. Також додамо, що командир такого типу постійно «впорядковує», організовує людей і речі навколо себе. Всі ці якості сприяють тому, що «квадрати» можуть стати успішними та надійними командирами для свого екіпажу.

Але разом із тим надмірна пристрасть до деталей, потреба в додатковій, уточнювальній інформації для прийняття рішення позбавляє «квадрата» оперативності. І коли приходить час приймати рішення, особливо, пов'язане з ризиком, з можливою втратою статус-кво, «квадрати» мимоволі затягують його прийняття. Крім того, раціональність, емоційна сухість і холодність заважають «квадратам» швидко встановлювати контакти з різними особами.

Наведена характеристика здебільшого дає змогу говорити про те, що всі вказані особистісні якості «квадратів» можуть слугувати основою для побудови ефективного стилю керування танковим екіпажем, особливо коли це стосу-

ється виконання завдань за призначенням.

Таким чином, з наведених характеристик асоціативних порівнянь командирів трьох груп ми можемо дійти висновку, що індивідуальні якості командира танкового екіпажу, отримані проєктивним шляхом обрання асоціативних стимулів, дійсно можуть бути однією з детермінант надійності конкретного танкового екіпажу під час спільної діяльності.

У продовженні розгляду ролі командира танкового екіпажу в забезпеченні його надійності було здійснено *вивчення ступеня довіри підлеглих своєму командирові*. Довіра – це складне утворення в системі міжособистісних взаємовідносин, яке характеризує ставлення однієї людини до іншої в аспекті впевненості в ній, у її порядності, взаємопідтримці та готовності допомогти іншому. Ф.М. Ільєсов пропонує своє трактування цієї категорії. Він говорить, що довіра являє собою сукупність уявлень і настроїв суб'єкта, які: а) відображають його очікування того, що об'єкт буде реалізовувати деякі функції, які сприятимуть збільшенню або збереженню ресурсів суб'єкта; б) виявляються в готовності суб'єкта делегувати об'єкту реалізацію цих функцій [9].

У нашому випадку, довіра є більш містким поняттям хоча б через те, що підлегли довіряють / не довіряють командирам у питаннях прийняття рішень і виконання наказів, які виконуються в надто складних й екстремальних умовах. Йдеться про те, що командиру підлегли довіряють і своє життя. Це дуже чітко прослідковується під час виконання професійних завдань в умовах вітальної загрози, в умовах, коли від одного наказу командира залежить збереження здоров'я й життя всього танкового екіпажу.

Отже, на цьому етапі досліджувани визначили рівень довіри до командира на уявній шкалі (від 1 до 5 балів, де 1 – не довіряю взагалі; 2 – довіряю, але за можливості намагаюся його перевірити; 3 – довіряю залежно від ситуації; 4 – скоріше довіряю, ніж ні; 5 – довіряю, як самому собі). Результати в табл. 3.

Розгляд отриманих результатів показав, що в 1-й групі випробуваних голоси/вибори варіантів були розподілені майже однаково:

Таблиця 3

Показники ступеня довіри екіпажу своєму командирові

Оцінка	1-ша гр. (%)	2-га гр. (%)	3-тя гр. (%)	φ (1, 2)	φ (1, 3)	φ (2, 3)
Цілком довіряю (5)	-	20,48	45,16	1,70	2,35*	2,29*
Скоріше довіряю, ніж ні (4)	35,25	38,80	28,52	0,08	1,06	1,25
Довіряю залежно від ситуації (3)	34,63	24,62	26,32	1,53	1,30	0,27
Довіряю, але краще перевірити (2)	30,12	16,10	-	2,54*	2,66*	1,80
Не довіряю взагалі (1)	-	-	-	-	-	-

Примітка: * p ≤ 0,05.

приблизно по третині досліджуваних говорять і про необхідність перевіряти свого командира, і про те, що вони довіряють командирові залежно від ситуації. Інша третина опитаних вказала на те, що дійсно скоріше довіряє командирові, ніж ні. Водночас варіантів про цілковиту недовіру та абсолютну довіру в цій групі ми не побачили.

У 2-й групі випробуваних більшість голосів зібрав варіант про те, що підлеглі скоріше довіряють своєму командирові, ніж ні, – 38,80%. У цій групі також не було жодного голосу за варіант повної недовіри своєму командирові. Хоча й про високі показники щодо абсолютної довіри говорити також не доводиться – таких лише 20,48%.

Найвищий показник за згаданим варіантом відповідей – цілковита довіра – було зафіксовано в 3-й групі досліджуваних: 45,16%. У порівнянні з 1-ю та 2-ю групами відмінності значущі на рівні $p \leq 0,05$. Водночас, як у двох перших групах, варіанта про недовіру в 3-й групі зафіксовано не було, як і не було варіанта про перевірку командира.

Отримані результати в групах з різними рівнями надійності наочно демонструють відмінності у сприйнятті підлеглими своїх командирів: чим більш стійка, впевнена й соціально центрована позиція командира екіпажу, тим кращі показники демонструє екіпаж. Таким чином, ці результати є ще одним доказом у системі вивчення припущення про те, що особистість командира обумовлює рівень надійності танкового екіпажу.

Висновки з проведеного дослідження.

Однією з умов підвищення/збереження рівня надійності членів танкового екіпажу є особистість командира, його авторитет і стиль керівництва. За результатами опитування водіїв-механіків і навідників танків щодо того, якими якостями має бути наділений командир екіпажу, сформовано перелік, перші позиції в якому належать таким якостям, як професійний досвід, професійна майстерність, впевненість у правильності стратегії виконання завдання, лідерські якості, а також уміння виконувати обов'язки інших членів екіпажу. З точки зору підлеглих командир екіпажу, перш за все, має бути досвідченим професіоналом з виразною лідерською позицією, який демонструє впевненість у тому, що робить. Разом із тим від нього чекають допомоги й підтримки в разі потреби.

Вивчення ступеня довіри підлеглих своєму командирові показало, що в 1-й групі випробуваних приблизно по третині учасників говорять і про необхідність перевіряти свого командира, і про те, що вони довіряють командирові залежно від ситуації. Інша третина опитаних вказала на те, що дійсно, скоріше довіряє командирові, ніж ні. Причому варіантів про

цілковиту недовіру й абсолютну довіру в цій групі ми не побачили. У 2-й групі випробуваних більшість голосів зібрав варіант про те, що підлеглі скоріше довіряють своєму командирові, ніж ні, – 38,80%. У цій групі також не було жодного голосу за варіант повної недовіри своєму командирові. Найвищий показник за варіантом відповідей «цілковита довіра» було зафіксовано в 3-й групі досліджуваних. Водночас варіантів про недовіру та про перевірку командира в 3-й групі зафіксовано не було.

Таким чином, визначені нами особливості надійності членів танкових екіпажів Збройних Сил України дають можливість говорити про підтвердження припущення щодо комплексу детермінант, які певним чином обумовлюють її рівень і впливають на кінцевий результат діяльності танкістів. Усі вивчені особливості є взаємопов'язаними елементами однієї системи – забезпечення безпомилкової діяльності й надійності фахівців-танкістів.

Перспективи подальших досліджень полягають у продовженні дослідження особливостей надійності членів танкових екіпажів Збройних сил України й чинників, що впливають на надійну й злагоджену роботу танкового екіпажу в екстремальних умовах з ризиком для життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галкин Ф.И. Танки возвращаются в бой. Москва: Воениздат, 1964. 285 с.
2. Индюченко А.Д. Психологическая подготовка воинов-танкистов к активным боевым действиям: дис. ... канд. психол. наук. Москва: ВПА, 1988. 42 с.
3. Ковшов И. В. Система подготовки танковых специалистов на Урале в годы Великой Отечественной войны: дис. ... канд. истор. наук. Челябинск, 2007. 258 с.
4. Матеюк О.А. Професійний психологічний вплив військового керівника на підлеглих в особливих умовах діяльності: монографія. Хмельницький: НАД-ПСУ, 2006. 320 с.
5. Повсякденна діяльність командира підрозділу: навчальний посібник / В.М. Петренко та ін.; Сумський державний університет. Суми, 2014. 452 с.
6. Сафін О.Д. Психологія управлінської діяльності командира: навчальний посібник. Хмельницький: АПВУ, 1997. 372 с.
7. Федосеев А.А. Психологические условия эффективной деятельности руководителя спасательно-пожарного формирования при ликвидации чрезвычайных ситуаций: дис. ... канд. психол. наук: 05.26.03. Санкт-Петербург, 2006. 253 с.
8. Товма М.І., Молдовачук В.С. Психологічні умови формування професійно важливих якостей майбутніх командирів спеціальних підрозділів внутрішніх військ МВС України у процесі професіоналізації: монографія. Харків: Акад. ВВ МВС України, 2010. 253 с.
9. Ильясов Ф.Н. Типы шкал и анализ распределений в социологии. *Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены*. 2014. № 4. С. 34.